

A HALHATATLAN HAVASALFÖLDI VAJDA

SZZ 012

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS.....	3
VLAD ȚEPES	6
Történelmi kitekintés.....	6
A havasalföldi vajda.....	11
A vajda rémtettei	13
DRAKULA ÁBRÁZOLÁSOK	18
Drakula az irodalomban és a filmekben	18
Drakula gróf, a mesehős.....	23
Drakula és a játékok birodalma	26
ÖSSZEGZÉS.....	30
Irodalomjegyzék	32

*„A leghatalmasabb zsarnokot
s gonosztevőt, kiről tudok
e széles nagyvilágon
- hogy ég alatt s a föld felett,
mióta föld teremtetett,
párját itt nem találom,
költöm most rímbe kötve
Drakula vajda volt neve,
S Oláhföld összes embere
Nehéz uralmát nyögte.”¹*

BEVEZETÉS

Dolgozatomhoz egy meglehetősen különös, keveset taglalt témát választottam. Vlad Țepeș havasalföldi vajda életét és történelmi szerepét kívánom bemutatni, illetve azt, hogy tudta nélkül, miféle „örökséget” hagyott a kreatív, misztikumkedvelő világra. Több szempontból is érdekes lehet ez a téma, hiszen kevesen tudják, hogy őt nevezik Drakulának. Megpróbálom megválaszolni azokat a kérdéseket, melyeket gyerekkoromban én is számtalanszor feltettem, illetve amelyeket a mai kor gyermekei is sokszor firtatnak pl. hogy ki is volt Drakula gróf, valóban élt-e vagy csak egy kitalált személy volt, miért nevezték/nevezik így, és vajon mi igaz az őt övező misztériumból. A témaválasztásomat megerősítette egy 3. osztályos kisfiú, akit a műveltségterületes gyakorlaton volt szerencsém megismerni. Hamar kiderült ugyanis, hogy rajong a vámpírtörténetekért, és van egy külön füzet, amiben képeket és érdekes történeteket gyűjt Vlad Țepeșről, és bár hosszú ideje foglalkozik ezzel a témával, rengeteg kérdésre nem kapott még választ, amik még inkább felkeltették az érdeklődésemet. Persze motivált a gondolat is, hogy a

¹ Michael Beheim új, felnémet nyelven íródott versének részlete (fordította: Sára Balázs). In. Balogh F. András: Drakula a keleti kegyetlenség jelképe. Rubicon. XXI. évfolyam. 2010. 10. szám. 57-63. o.

dolgozatom befejeztével talán én magam adhatom meg neki a válaszokat, amennyiben módomban áll.

Leendő tanítóként pontosan emiatt tartom fontosnak ezen téma boncolgatását, hiszen a gyerekeket hihetetlen mértékben megragadja a mese- és fantáziavilág, melybe beletartoznak a negatív figurák is: boszorkányok, varázslók, démonok és persze nem utolsósorban a vámpírok, de ezt a sort még bőven folytathatnám. Ezen felül az is foglalkoztatja őket, hogy vajon ezek a figurák valóban csak a fantázia szüleményei-e, ill. hogy kitől erednek ezek a történetek, vajon mi lehet az alapjuk?

Ha valaki manapság Erdélybe utazik, szinte biztos, hogy eszébe jut a Drakula várat meglátogatni. Legyen fiatal vagy idős, de szinte ácsingózik a természetfelettire, a misztikusra. Még mi magunk, felnőttek is szeretnénk néha azt gondolni, hogy valami rejtélyes, felfoghatatlan helyen járunk, ahol elképzelhetetlen, varázslatos események zajlottak. Nem kevésbé a gyerekek, akik ebben a fantáziavilágban élnek szinte a nap huszonnégy órájában. Napjainkban, amikor a könyvesboltok polcairól, a televízióból, sőt már a reklámokból is a természetfeletti - és mostanság kiváltképp a vámpírok - „ömlenek” ránk, gondolnunk kell a gyerekekre is. Hiszen nem mindegy, hogy egy serdülő, gimnazista olvasgatja azokat a romantikus, vámpíros könyveket, vagy az éppen csak a 10. életévét betöltő kisiskolás. Tanítóként feladatunk, hogy példát mutassunk abban, hogy milyen könyveket olvassanak tanítványaink, milyen filmeket, sorozatokat nézzenek. Fontos nekünk is tudni arról, hogy miket kínálnak a médiumok a gyerekek számára. Amikor Drakuláról elnevezett zenekar járja a világot, és a fiatalok az ő pólóikban pózolnak a közösségi oldalakon, amikor komoly pénzekért meg lehet venni a Drakula nevű számítógépes játékot és társasjátékot, amikor képregény és mese készül róla, kifejezetten gyerekeknek, akkor igen is oda kell figyelni, szelektálni kell, és ami a legfontosabb: beszélgetni a gyerekekkel.

Dolgozatomban tehát mindenképpen szót ejtek Havasalföldről és Moldváról, a Drakula históriák szülőhazájáról, majd ezen az úton tovább haladva bemutatom a Sárkányos-rendet és Vlad Țepeșt, a történelmi Drakulát. Megpróbálom megválaszolni a kérdést, hogy vajon tényleg olyan kegyetlen volt-

e, mint ahogy elterjedt róla, és hogy ez vezetett-e ahhoz, hogy vérszívó szörnyetegnek kiáltsák ki, amit ezután a filmipar és a könyvgyártás előszeretettel támogatott. Ebből egyenesen következik, hogy kitérek a filmes ábrázolásokra mind a felnőttek, mind a gyerekek körében, illetve a hatalmas könyv- és képregény választékra is, melyek sorra jelentek meg az elmúlt néhány évben, azonnal a sikerlisták élére kerülve.

Ami a szakirodalmat és a forrásokat illeti közel sem volt könnyű dolgom, hiszen ebben a témában leginkább fantasztikus és romantikus regényekkel találkozhatunk, nagyon kevés a szakirodalom. Ha mégis talál az ember értékelhető, alapot adó forrásokat, azok általában elég hasonlóak, nem nagyon lehet megdöbbentő, új információt találni. Ennek ellenére igyekeztem minél több mindent összegyűjteni, és az érdekességeket kiemelni. Így leltem rá Pivárcsi István ezen témájú könyveire, ill. Balogh F. András, a Rubicon című folyóiratban méltán közzétett cikkére. Ezen kívül sokat segített dolgozatom megírásában egy - az Országos Széchényi Könyvtár által digitalizált - tanulmány, melyet W. Salgó Ágnes készített. Ezen források dolgozatom alapkövei, melyeket számos egyéb forrás igyekezett alátámasztani, kisebb, nagyobb sikerrel. Rengeteg – ma nagy népszerűségnek örvendő – könyvet, képregényt olvastam el, filmeket, sorozatokat néztem meg, és nem utolsósorban meséket. Ráleltem nem egy dokumentumfilmre, melyek ugyan korábbra tehetők, mint a mai „vámpír szezon”, de a különböző ismeretterjesztő csatornák mindmáig előszeretettel sugározzák őket. Így találtam rá egy – még a dolgozatomhoz is jól használható – a History csatorna által többször bemutatott dokumentumfilmre is.

VLAD ȚEPES

Történelmi kitekintés

A középkor emberei az állandó háborúskodások, viszályok, járványok közepette a keresztény vallásban kerestek vigaszt maguknak, ám a sok borzalom miatt úgy érezték, hogy valami gonosz erő lengi át a napjaikat és keseríti meg életüket. Így az egyébként is kegyetlen, szörnyűségekkel teli világot saját maguknak színezték tovább. Ekkor születtek meg azok a hiedelmek, melyeket a mai kor embere olyan szívesen olvas, néz, kutat minden formában, miközben fogalma sincs arról, hogy ezeknek a legendáknak, mondáknak bizony komoly, a történelem mélyén elrejtett, néha még el is feledett jelentése van. A középkor hiedelemvilágából származnak a boszorkányok, a szellemek, a táltosok, az ördögök, halott látók, lidércek, és maga a halál megszemélyesítése is. Na meg hát a ma nagy rivaldafénynek örvendő, a túlvilág és e világ között bolyongó lények, mint a vérfarkasok és a vámpírok.² Ezzel szemben a Balogh F. András egy cikkében arról olvashatunk, hogy a középkor emberének fogalma sem volt az efféle misztikus, természetfeletti lényekről. Az ő nézőpontja, hogy ezeket a hiedelmeket a későbbi korok szülték.³

A vámpírhistóriákat, ill. a Drakula grófról szóló rémtetteket három kelet-európai vidékhez szokás kötni, ez Erdély, Havasalföld és Moldva. Romániához csak 1861 óta tartozik Havasalföld és Moldva, melyhez az I. világháború után lett hozzácsatolva Erdély. A havasalföldi dinasztia I. Basarab alapította. Ennélfogva leszármazottai a Basarab-ház tagjai, akik az akkori szokástól eltérően nem a primogenitúra szerint örökölték, mivel a bojárok jogkörébe tartozott, hogy a Basarab-ház hercegei közül vajdát válasszanak. A megválasztott vajda személye körül gyakran viták folytak, ebből következően gyakoriak voltak a belső viszályok, hatalmi harcok, háborúk.⁴ Itt a magyarázat, hogy az erdélyi vajdák miért váltották oly sűrűn egymást.

² Pivárcsi István: Nagy vámpírkönyv, Budapest, 2003.

³ Balogh F. András: Drakula a keleti kegyetlenség jelképe. Rubicon. XXI. évfolyam. 2010. 10. szám. 57-63.o.

⁴ Szabó Péter: Az erdélyi fejedelemség. In: Tudomány - Egyetem. Budapest, 1997.

Magyarországon az utolsó Árpád-házi királyok uralkodtak, amikor is tartományúrivá vált az erdélyi vajdaság. *„A tartományúri hatalom a 13. század végén kialakuló, és az Árpád-ház kihalása után még néhány évig tovább erősödő területi uralom, mely lényegében a király jogainak kisajátítását, gyakorlását jelentette a leghatalmasabb bárók részéről. Ezek a „kiskirályok” uralkodóként viselkedtek.”*⁵

Az erdélyi vajdák tehát valóban „kiskirályként” uralkodtak, példának okáért területeket szakítottak el, és helyeztek uralmuk alá. Károly Róbert nem nézhette ezt tétlenül, és hadjáratot indított a basáskodó vajdák ellen, azonban ezt a folyamatot Basarab havasalföldi vajda megállította. Ettől kezdve az erdélyi vajdák ugyan a hűbéresküt letették, de másra nem voltak hajlandóak, ekkor alakult meg az önállósuló havasalföldi vajdaság.

A XIV. század végére a Basarab-ház kettészakadt. Az egyik ágon Dan vajda leszármazottai voltak, a másikon pedig Öreg Mircea (1386-1418) utódai. Az ő fia volt II. Vlad, aki Luxemburgi Zsigmond udvarában nevelkedett. Dan vajda leszármazottai II. Vladot Erdélybe üzték, aki Zsigmond segítségét kérte a trón visszaszerzéséhez, amit 1436-ban sikeresen véghez is vitt. Ekkor már viselte a Dracul nevet. Az ő fia volt III. Vlad, aki 1428-ban született, Segesváron, Erdélyben. Itt kaptak ugyanis a száműzetés után birtokot Zsigmondtól. Ennek oka az volt, hogy a Basarab-ház kettészakadása után az egyik párt magyar segítséget várt a törökök visszaszorításához, a másik oldal viszont oszmánpárti volt, így nyugalmat remélt a török hűbérseg elfogadásával. Zsigmond király természetesen a magyarpártiakat támogatta.

Segesvár ekkor szász kereskedők és kézművesek által lakott terület volt. Vlad Țepeș gyerekkoráról semmilyen kézirat nem maradt fent, a történészek csupán nagyon keveset tudnak róla, inkább csak találgatások, következtetések vannak azt tekintve, hogy milyen is lehetett a család élete Segesváron. A kereskedőket érintő kegyetlenkedéseit tekintve feltételezhető, hogy nem volt felhőtlen a szász kereskedővárosban töltött néhány év, talán mert a szászok féltették függetlenségüket a Vlad családtól. Szülőháza - mely ma is látogatható – arra utal, hogy szerény, polgári életet éltek, nemesi származásuk ellenére minden

⁵ Magyar Történelmi Fogalomtár L-ZS, II. kötet. Szerk.: Bán Péter, Budapest, 1989.,196.o.

jellegű fényűzés nélkül. Amit bizonyosan tudni lehet, hogy szülőanyja, Cneajna moldovai hercegnő három gyermeknek adott életet, Vlad volt a középső, Mircea az elsőszülött és III. Szép Radu a legfiatalabb. 1446-ban Mircea tragikus halált halt, arról viszont, hogy miként gyilkolták meg, számos feltevést találni. Az egyik szerint a bojárok kegyetlenül megkínózták, de nem hagyták, hogy sérüléseibe belehaljon, előbb élve eltemették. Egy másik történet szerint megvakították, majd elevenen elégették.⁶ Ezzel egy időben gyilkolták meg apját, II. Vladot is, valószínűleg ezek az események is hozzájárultak későbbi kegyetlenkedéseéhez. Radu és ő teljesen különbözőek voltak. Űpest érdekelték a háborúk, a harcok, Radut nem. Vladnak fontos volt a hercegi címe, hogy jó hadvezér, jó vezető legyen. A törökellenes küzdelem állt uralkodása középpontjában. Ezzel szemben Radu idővel behódolt a törököknek. Vlad soha többet nem bízott meg testvérében, csalónak tartotta. Különbözőségük következményeképp kapcsolatuk közel sem volt testvérinek mondható, sőt. Testvérharc azonban Radu korai halála miatt nem alakult ki.

⁷A Basarab család sarjaként három szakaszban uralkodott Havasalföldön: 1448-ban török segítséggel és támogatással a háta mögött, majd 1456-62 között immáron Magyarország támogatásával, utoljára pedig mindösszesen 2 hónapig uralkodott 1475-ben. III. Vladot tartják az igazi Drakulának, akiről Bram Stoker 1897-ben megjelent regénye vámpíralakját mintázta. Néhányan Vladepefl, de leginkább Vlad Űpes néven ismerik, a Űpes melléknevet kegyetlenségei miatt kapta, jelentése: Karóba húzó. A havasalföldi uralkodó ugyanis kegyetlen büntetésekkel, kemény kézzel kívánt rendet tartani országában. Bram Stoker fantáziáját ez indíthatta be olyannyira, hogy ma már mindenki őt és Transsylvániát társítja a Drakula névhez.⁸

⁶ Pivárcei István: Nagy vámpírkönyv, Budapest, 2003.

⁷ Vlad Űpes kép: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:023a_-_Vlad_Tepes.jpg 2012.02.10.

⁸ Dokumentumfilm: History Channel: Most Evil Men In History: Vlad Űpes.

III. Vlad gyerekkorát tekintve, ami bizonyos, hogy ugyanolyan nevelésben részesült, mind bármely más nemesi család gyermeke, anyja feladatait egy nevelőnő segítette, aki korábban Luxemburgi Zsigmond török ellenes hadjárataiban segédkezett. Ennélfogva Vlad mindent megtanult tőle a harcokról, harcmódokról, háborúkról stb.

II. Vlad tehát 1436-tól hivatalosan is Havasalföld uralkodója lett. Két fiával, Vladdal és Raduval Tergovistyébe települtek át. A trón mindvégig bizonytalan volt II. Vlad uralkodása idején, egyfelől a törökök támadásai miatt, másfelől a bojár nemesség próbálkozásai miatt, melyek II. Vlad trónról való letaszítására irányultak. Hiába fizetett adót az Oszmán Birodalomnak, ahogyan azt már elődei is tették, Magyarország vazallusaként két tűz közé került, és ez uralkodása egész idejére jellemző volt. 1442-ben török hadjárat indult, amely elsőként Magyarországot célozta meg, de hamar elérték az erdélyi határt is, egészen Gyulafehérvárig jutottak. II. Vlad úgy határozott, hogy semleges marad, nem akart egyik félnek sem ellenségévé válni, ám terve pont fordítva sült el, mint ahogyan számított rá, és Magyarország árulónak titulálta, Hunyadi János elűzte Havasalföldről. A család Moldvába menekült, ám rögtön a trón visszaszerzésén töprengett. Mivel semmilyen más kilátás nem adódott, a törökökkel kötött szövetséget: éves adót kellett fizetnie, emellett emberadót is, janicsárnak kellett küldenie fiatal, rátermett ifjakat, ezen kívül pedig elismerte egyetlen hűbérurának a szultánt. A szerződés aláírta után a török betört Havasalföldre és visszafoglalta a trónt II. Vlad számára, aki boldogan foglalta el az őt újfent megillető helyet. A törökök ennek ellenére továbbra sem bíztak meg maradéktalanul II. Vladban, aki úgy gondolta, tennie kell valamit ez ügyben, ha meg szeretné tartani ingatag uralmát. Úgy határozott hát, hogy két kisebbik fiát, III. Vladot és Radut a szultán udvarába küldi, bizonyítva ezzel hűségét. Így is történt, és a két ifjú Drinápolyba került fogságba, ahol közel négy évig raboskodtak. Ez idő alatt számtalanszor megkínózták, éhezették őket. Ez is hozzájárulhatott III. Vlad személyiségének eltorzulásához.⁹

Magyarországon ez idő tájt I. Ulászló (1440–1444) uralkodott, aki Hunyadi Jánossal az oldalán igyekezett megfékezni a törököket. I. Ulászló 1444-

⁹ <http://mek.oszk.hu/02400/02470/html/pages/tan.htm> : W. Salgó Ágnes: Drakula vajda tetteinek krónikája egy ősnymtatvány lapjain, Budapest, 2002.

ben seregeivel megindult a törökök ellen, ami kezdetben sikeresnek mutatkozott. Hunyadi János közben II. Vladot nehéz helyzetbe hozva, a Sárkányos-rendre hivatkozva támogatását követelte a török ellen. II. Vlad a törököknek tett esküje miatt vonakodott teljesíteni Hunyadi kérését, majd másodlagos megoldásként legidősebb fiát, Mirceát küldte maga helyett a várnai csatába. A végzetes összecsapáson nemhogy hatalmas vereséget szenvedett a magyar sereg, még királyukat, I. Ulászlót is elvesztették. Magyarország ekkor Hunyadi Jánost tette meg kormányzóvá, ezzel megpecsételve II. Vlad sorsát. A havasalföldi bojárokkal összefogva Hunyadi megölette II. Vladot, helyébe pedig II. Vladislavot ültette, akiben vakon megbízott. II. Vlad halálhírére a török udvar szabadon engedte Radut és III. Vladot, remélve ezzel, hogy felhasználhatják őket az új havasalföldi fejedelem és Hunyadi ellen. 1448-ban ez meg is történt, III. Vlad elűzte Vladislavot és ezzel havasalföldi vajda lett. Uralma nem tartott sokáig, Hunyadi ugyanis még ugyanabban az évben elűzte őt trónjáról, és visszahozta Vladislavot uralkodónak. Vlad Țepes ekkor unokabátyjához menekült Moldvába, ahol egészen 1454-ig bujkált, amikor is unokabátyja meggyilkolása miatt el kellett menekülnie. Nehéz volt a döntés, hogy magyar földre, vagy a törökökhöz menjen menedéért, végül úgy döntött, hogy a magyarokat választja, és Erdélybe települt át. Eközben II. Vladislav a törökök felé kacsintgatott, amit Hunyadi megelégtelve az addigi ellensége segítségét kérte, hogy megbuktassa az áruló fejedelmet. 1456-ban eljött a várva-várt lehetőség, III. Vlad Țepes havasalföldi vajda lett, immáron Hunyadi János támogatásával és segítségével.¹⁰

Nem sokkal a nándorfehérvári vereség után Hunyadi János a pestisjárvány áldozata lett. Ezt követően III. Vlad Țepes megpróbált kibékülni a török udvarral, sikerrel is járt, ez ellen pedig a Hunyadi halála miatt megtört Magyarország semmit sem tett. 1456-1462-ig ő volt Havasalföld fejedelme.¹¹

¹⁰ Pivárcsi István: Nagy vámpírkönyv, Budapest, 2003.

¹¹ Sz. Farkas Jenő: Drakula vajda históriája, Budapest, 1989

A havasalföldi vajda

¹²1456. augusztus 20-án tehát sikerült elfoglalnia a régóta áhított havasalföldi trónt. Hatalmának központja Tergovistye volt, kastélya pedig a Dél-Kárpátokban megbújó Arges folyó partján állt, Töröcsvár kis településén, amit a románok Brannkastélynak neveznek. Eredetileg Nagy Lajos király építtette még 1377-ben. Több tulajdonosa volt, a legendák szerint pedig Vlad Țepeș is hosszabb ideig magáénak mondhatta a máig misztikus és sokat látogatott várat. Erre azonban semmilyen kézzelfogható bizonyíték vagy fennmaradt forrás nem utal. Ennek ellenére ma is a töröcsvári Drakula kastélyként ismeri majdnem mindenki, rengetegen csupán Drakula gróf miatt látogatják. Jelenleg Románia leglátogatottabb látványossága. Misztikumát a kopár, havas csúcsok közelségének, a medvejárta erdők ölelésének, és a ködös, gótikus tornyainak köszönheti. Az emberi fantázia végtelenségének köszönhetően könnyű elképzelni, hogy az erdőben megbújó nagytű állat nem is egy medve, mint inkább egy vérfarkas, és a vár ridegen magasodó tornyainak egyikéből Drakula szemei figyelnek bennünket. A hely és az azt övező misztérium már számos filmrendezőt és regényíró megihletett, gondoljunk csak az 1992-ben napvilágot látott Drakula filmre, melyet a méltán neves Francis Ford Coppola rendezett.¹³

Uralkodása első lépéseként azonnal karóba húzatta apja gyilkosait, valamint néhányukkal felépíttetett egy erődítményt, aminek építése olyannyira keserves és kegyetlen volt, hogy a szerencsétlenek idő előtt belehaltak az erőfeszítésekbe. A törökökkel való kibékülés nem tartott sokáig, a viszony hamar ellenségessé vált. Magyarországon eközben új magyar uralkodó foglalta el helyét: Hunyadi Mátyás (1458-1490). III. Vlad Țepeș nem tehetett mást a török ellentét következtében, minthogy magyar támogatást kért, amit meg is kapott, melynek

¹² Vlad Țepeș kép: <http://h2o-justandwater.lapunk.hu/?modul=oldal&tartalom=1119020>
2012.02.10.

¹³ Dokumentumfilm: History Channel:..Most.Evil.Men.In.History: Vlad.Tepes.

feltétele a magyar hűbéri függőség volt. A szövetség ellenére nem kapott meg minden támogatást Magyarországtól, amire a törökökkel szemben szüksége lett volna, ettől függetlenül hadjáratokat indított a törökök ellen, aminek következménye az lett, hogy a török szultán sereget küldött Havasalföldre, így Țepeș újfent menekülni kényszerült. Menekéül a már korábban is jól bevált Erdélyt választotta. Nem volt mit tenni, Vlad Țepeș Mátyáshoz fordult segítségért, segítség helyett azonban Țepeșt Budára vitték, és fogságban tartották. Tizenkét évig raboskodott a magyar udvarban, ám ennek okát a mai napig nem sikerült senkinek megfejtene, valószínűsíthető, hogy a törökkel szembeni egyezségek miatt bizalmatlan volt a havasalföldi vajdát illetően. Ám ez a hosszan tartó raboskodás nem volt olyan szörnyű, mint amilyennek képzelnénk, sőt. Nem hagyhatta el ugyan a király udvart, de azon belül szabadon mozoghatott. Sőt azt is állítják, hogy feleségül vette az udvar valamely nemesének egyik leányát. Ezt Mátyás nyilván valamilyen politikai céllal tehette, ám feljegyzés erről sincsen, ahogyan a hölgy kilétéről sem.¹⁴ Viszont arról találni forrást, hogy ebből a házasságból két fiúgyermek született. A hiedelem szerint ezt megelőzően is volt egy felesége, akiről csupán annyit tudunk, hogy öngyilkos lett, levetette magát egy szikláról. Ám, hogy ez valóban így történt-e, nem tudni.¹⁵

Korábban már említettem testvéréhez, Raduhoz fűződő nem túl jó viszonyát. A különbözőségüket és egymással szembeni ellentétüket erősítendő ez idő tájt Havasalföldön Radu uralkodott, ráadásul nem máshogy, mint Mátyás szövetségeseként. Radu azonban idővel kénytelen volt behódolni a török nyomásnak és védelmük alá helyezte Havasalföldet. Mátyás ezen felháborodva szabadon engedte a tizenkét esztendeje raboskodó Vlad Țepeșt, hogy foglalja vissza öccsétől a havasalföldi trónt. Így is történt, mivel idő közben Radu meghalt, Țepeșnek pedig egyenes út vezetett az uralkodói székhez. Uralma nem tartott sokáig, mivel a havasalföldi nemesek korábbi véres kegyetlenkedései miatt elfordultak tőle, így a közelgő török támadással szemben magára maradt. 1476-ban decemberében aztán kicsi sereggel szállt szembe a Bukarestben várakozó

¹⁴ <http://mek.oszk.hu/02400/02470/html/pages/tan.htm> : W. Salgó Ágnes: Drakula vajda tetteinek krónikája egy ősnymtatvány lapjain, Budapest, 2002.

¹⁵ Pivárcsi István: Nagy vámpírkönyv, Budapest, 2003.

török sereggel, persze a csatát elvesztette, egyesek szerint fejével együtt, amit a törökök ajándékban küldtek el a török szultánnak, bizonyítandó, hogy III. Vlad Țepes valóban halott. Egy másik verzió szerint fellázadtak a bojár nemesek, és megtorlandó az addigi kegyetlenkedéseket, elfogták majd meggyilkolták a vajdát.¹⁶

A vajda rémtettei

Arról, hogy valójában Vlad Țepes milyen ember, illetve uralkodó volt, igencsak megoszlanak a vélemények. Számos feltevés született már, ami az ő személyét kívánta fejtegetni. Némelyek ezek közül megállják a helyüket, sőt számos esetben még alá is vannak támasztva egy-egy történelmi forrással vagy eseménnyel, némelyek pedig teljesen alaptalanok.

A Drakula rémtetteivel kapcsolatos legjelentősebb ránk maradt forrás 1485 táján Lübeckben lett nyomtatva, a betűtípus alapján egy bizonyos Bartholomaeus Gothan nevű nyomdász által. Ez egy kicsiny, könyvnek nem nevezhető füzet, amely Vlad Țepes havasalföldi vajda kegyetlenkedéseit írja le és tárja elénk, meglepő részletességgel. A 16. századig számos kiadásban jelent meg Németországban, mostanra pedig világszerte. A világon egyetlen példányban ismert mű eredeti címe: Uan deme quaden thyranne Dracule Wyda. Az 1456-62 közötti éveket írja le, összesen 6 levélben.¹⁷

Részletek az 1485-ben Bartholomaeus Gothan nyomdájában megjelent ősnymotatványból:

„22. történet:

Drakulának ágyasa is volt. A lány azzal a hírrel akarta megörvendeztetni a zsarnokot, hogy magzatát viseli. Az uralkodó ekkor megvizsgáltatta a nőt a fűrdető asszonyokkal akik tagadták a várandósság tényét. Ekkor Drakula

¹⁶ Pivárcei István: Drakula gróf és társai, Budapest, 2003.

¹⁷ <http://mek.oszk.hu/02400/02470/html/pages/tan.htm> : W. Salgó Ágnes: Drakula vajda tetteinek krónikája egy ősnymotatvány lapjain, Budapest, 2002.

felvágatta a szeretője hasát a szemérmétől egészen a melléig, hogy megtekintse, merre is van a magzata és jó-e a fekhelye.

23. történet:

Nagyszeben városa követséget küldött Oláhországba. Ám dolguk végezetlen menekültek vissza hazájukba a követek, mivel betévedtek a karóba húzott emberekből álló erdőbe.”¹⁸

Azonban van ennél is korábbi forrásunk: Michael Beheim verses kézírata, melyet a heidelbergi egyetemi könyvtárban őriznek *A vérben tobzódó havasalföldi Drakula Vajda* címmel. A név is utal arra, hogy a lehető legvérfagyasztóbb és legszörnyűbb képet festette le a havasalföldi vajdáról. Ezen kívül még két kézírata került elő, melyek már részletesebben írják le Vlad Țepeș történetét, nem csak a szörnyűséges cselekedeteit, kínzásait, hanem az akkori helyzeteket, erőviszonyokat is taglalja, gondolok itt Mátyás király és Vlad Țepeș kapcsolatára.

Ahhoz, hogy megértsük, miért is híresült el úgy Vlad Țepeș, mint az egyik legkegyetlenebb uralkodó a történelemben, említést kell ejtenünk arról, hogy akkoriban milyen büntetéseket szabtak ki az uralkodók a törvényszegőkre. V. Károly, német-római császár 1532-ben, a törvénykezés egyesítésének céljából megalkotta a Carolinat, ami nem volt más, mint egy törvénykönyv (eredeti nevén: Constitution Criminalis Carolina). Eszerint a törvény által kiszabható, elfogadott, bejegyzett halálbüntetések a következők voltak: megégetés, fejvesztés, felnégyelés, kerékbe törés, akasztás, vízbe fojtás, elevenen eltemetés, tüzes vasakkal való széttépés. Ezenkívül a fegyelmezési módok: a nyelv, ujjak, fülek lemetszése, vesszőzés (nők esetében enyhébb büntetések, pl. vízbe fullasztás). Ezen büntetések teljesen racionálisak és átgondoltak voltak, éppen ezért szerepeltek V. Károly törvénykönyvében is.¹⁹

Láthatjuk, hogy ezek a büntetések korántsem voltak enyhék, vagy humánusak, főleg mai szemmel nem. Ezért is volt érthetetlen mindenki számára,

¹⁸ Balogh F. András: Drakula a keleti kegyetlenség jelképe. Rubicon. XXI. évfolyam. 2010. 10. szám. 59.o.

¹⁹ Balogh F. András: Drakula a keleti kegyetlenség jelképe. Rubicon. XXI. évfolyam. 2010. 10. szám. 57-63. o.

hogy vajon Vlad Țepeș miért nem tartotta kellőképpen kegyetlennek ezeket a büntetéseket, miért találta ki saját, még ezeknél is borzalmasabb és vérengzőbb módokat arra, hogy megbüntesse népét, ill. ellenségeit. Számos történész úgy véli, hogy örömét lelte abban, ha embereket mészárolhatott le, és ehhez különféle módszereket eszelt ki, melyek nem szóltak másról, mint beteges hajlamai kieléséről. A halálbüntetések kiszámíthatatlanok, sokszor meg nem érdemeltek voltak, így jogosan vetődött fel a feltételezés, miszerint csupán barbár hajlamokról volt szó. Ha ma valaki meghallja a nevét – és tudja, kiről van szó – annak bizonyosan elsőként förtelmes rémtettei ugranak be, ill. a Drakula név. A román kultúra ezt nehezményezi is, hiszen úgy véli, hogy Vlad Țepeș egy keménykezű bár, de jó uralkodó volt, aki ugyan számtalanszor durva eszközökkel, de rendet tartott birodalmában. Ezt bizonyítják a különböző orosz népénekek is, melyek nagyságát és igazságosságát hirdetik. Ellenben a köztudatban nem így, és nem emiatt maradt fent a neve. Azonban rossz híre nem csak napjainkban terjedt el. Janus Pannonius Captus fert vincta tyrannus c. művében is említést tesz a véres kezű vajdáról.²⁰

Erre, a már eleve is negatív képre aztán szépen, lassan rátelepedtek a különböző vámpírtörténetek is, melyek napjainkban oly nagy népszerűségnek örvendenek a fiatalabb generáció körében. Ez persze nemhogy javított a helyzeten, de még inkább rontotta a havasalföldi vajda emlékét, minek következtében az egyik legismertebb, leghíresebb román a világ szemében nem más, mint egy kegyetlen gyilkos, és ezt valljuk be, joggal nehezményezi a román kultúra.

Az első kegyetlen tetteit - több forrás szerint is – Mátyás udvarában töltött fogsága alatt követte el. Néhány régebbi kézirat beszámol arról, hogy unalmában madarakat kínozott, ill. csonkított meg. Egyesek szerint egereket és patkányokat is ölt: lefejezte, megcsonkította őket. Erre persze semmilyen bizonyíték nincsen. Vajdaként aztán a legkedveltebb kivégzési módszere – melyről nevét is kapta – a karóba húzás volt, ami pontosan így történt: az áldozat végbelén keresztül bevezették az általában kihegyezett karót, amit a gerincoszlop mellett szúrtak fel. A nyárs valahol a nyak és a lapocka között jött ki, természetesen a karót ezután

²⁰ Pivártsi István: Nagy vámpírkönyv, Budapest, 2003.

felállították és a földbe szúrták. Ennek persze Vlad Țepes számtalan változatát fejlesztette ki uralkodás éve alatt. Először is volt ugye a „sima” karóba húzás, amikor is egy, a földbe állított karóra húzatta rá áldozatát. Ezt fokozva aztán tompa karóra húzatta ellenfeleit, hogy ne érje őket olyan gyorsan a halál, majd ezen az elven később „ülőkét” rakatott a karóra, hogy ne csússzanak le róla, és ne legyen gyorsan végük. Volt, amikor kötéllel eresztette rá az áldozatait a karóra, így a haláltusa szintén nagyon sokáig tartott. Állítólag gondosan ügyelt arra is, hogy a karó ne nagyon érintsen fontosabb szerveket, hogy minél lassabban vérezzen el a szerencsétlen. Olyan is előfordult, hogy egy karóra többeket is ráhúzatott, pl. ha úgy vélte, hogy ugyanabban a büntettségben cinkostársak voltak.

Számos fennmaradt festmény, karcolat bizonyítja, hogy Vlad Țepes koncentrikus körökben állította fel a karókat, hogy gyönyörködhessen bennük. Ezek vették körül a várát, így az arra tévedők megrettentek, nem merték megközelíteni azt. Sőt, olyan szóbeszéd is járta, hogy a vajda vacsoráját a karóba húzottakat nézve fogyasztotta el. A karók hossza sem volt mindegy, a nemesi származásúak hosszabb karót kaptak, mondván, hogy szépségük messziről is látszódjon.

Ám, nem csak a karóba húzásnak volt mestere. Egyéb módszereket is kieszelt, pl. szöveget üttetett áldozatai fejébe, megcsonkította, és hagyta őket elvérezni. Volt, akit elevenen megfőztetett, vagy vadállatokkal tépetett szét. Ha úgy adódott, a nőknek és a gyermekeknek sem kegyelmezett.²¹

Magyarázat nincs a tetteire. Egyesek szerint nemes egyszerűséggel egy elmebeteg, szadista volt, aki így élte ki beteges vágyait. Mások szerint egyszerűen az akkori politikai helyzet követelte meg, hogy ennyire keménykézzel uralkodjon, és ha szükséges, büntessen birodalmában. Ami bizonyos, hogy a törökök ellen számtalan sikeres csatát vívott, hogy ezeket hogyan tette, és milyen eszközökkel, az már senkit nem érdekelt. Néhányan úgy vélik, hogy üldözési mániában is szenvedett, hiszen előszeretettel hitte azt, hogy a bojárok összeesküvést szítanak ellene, így a bojárokat nem habozott karóba húztatni. Még egy olyan történet is fent maradt, miszerint egyszer meghívta az összes bojár családot magához egy kiadós, ünnepi vacsorára. Megkérdezte tőlük, hogy eddig,

²¹ Pivártsi István: Nagy vámpírkönyv, Budapest, 2003.

összesen hány vajda uralkodott Havasalföldön? Hamar kiderült, hogy néhány idősebb bojár közel 7-8 vajdát is túlélte. Vlad Țepesnek sem kellett több, azonnal karóba húzatta az idős bojárokat, a fiatalabbakat pedig megkínóztatta. Ha valóban ennyire direkt módon irtotta a bojárokat, akkor nagy valószínűséggel családja meggyilkolását próbálhatta megtorolni, persze ezek csupán feltevések. Azt is nagy valószínűséggel állíthatjuk, hogy elengedhetetlenül fontos volt neki a hűség és a becsületesség. Bármelyik hiánya, halálbüntetést vont maga után, és ezt minden körülmények között betartotta. Nem volt különbség ember és ember között, neki nem számított, hogy ki nemes és ki nem, mindenkitől egyaránt várta el a tiszteletet, és ugyanúgy szabta ki a büntetést mindenkire, nemtől és anyagi javaktól függetlenül.²²

A román kultúra a mai napig azt állítja, hogy Vlad Țepes nemzeti hős, példakép, aki rendben tartotta az országot. Ellentmondás az a legenda, mely szerint a népe annyira gyűlölte, és annyira örült halálának, hogy testét szétszaggatták, majd csak azután temették el, hogy mindenki megtorolta rajta bánatát. Később felnyitották ezt a koporsót, amely üres volt, innen indult el a vámpírmitológia. A legtöbb fennmaradt, a kegyetlenkedéseiről szóló forrás már halála után született, így feltételezhető, hogy a történetek jócskán ki vannak színezve, el vannak túlozva.²³

²² Pivárcsi István: Nagy vámpírkönyv, Budapest, 2003.

²³ Balogh F. András: Drakula a keleti kegyetlenség jelképe. Rubicon. XXI. évfolyam. 2010. 10. szám. 57-63. o.

DRAKULA ÁBRÁZOLÁSOK

Drakula az irodalomban és a filmekben

A vámpírok és Drakula gróf szelleme bizony nagyon is jelen van a művészetekben, a festészetben, az irodalomban, a szépprózában, a költészetben, a drámákban és nem utolsósorban a filmekben. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint a napjainkban is tomboló vámpír láz.

1500-as évek első felében egyre több kézirat került elő, amely Vlad Țepeș kegyetlenkedéseivel foglalkozott. 1610-ben jelent meg *Leo Allatinus* könyve, mely az első leírásokat tartalmazza a vámpírokról. Az 1600-as évek végén mondhatni vámpírhisztéria futott át Európa bizonyos részein: halottakat hantoltak ki, karót döftek a szívükbe, és rettegetek az éjszaka szülötteitől. 1679-ben megjelent az első német nyelvű írás a vámpírokról *De Masticatione Mortuorum* címmel. Az 1700-as években sem csillapodott ez a láz, sőt: egyre több, különböző nyelvű könyv íródott ebben a témában. 1734-ben a számos megjelent vámpír irománynak köszönhetően a vámpír (vampire) szó bekerült az angol nyelvbe. 1748-ban született meg a *Der Vampir* c. költemény, mely egy kifejezetten erotikus töltetű vers lett, az embereket igencsak megosztotta a mű. 1797-ben Goethe is hasonló témájú verset írt egy fiatal nőről, aki a halálból tér újra és újra vissza. Ugyanebben az évben láttak napvilágot Robert Southey 12 kötetes vámpírtörténete, *Thabala the Destroyer* címmel.²⁴ 1800.-ban bemutatják az *I Vampiri* c. operát, a milánói operaházban. 1820-ban kezdik játszani a *Le Vampire* c. angol színdarabot. 1828-ban a romantikus- és ponyvaregények irónője, Elizabeth Caroline Grey írta meg *The Skeleton Count or The Vampire Mistress* c. regényét. Valamikor 1845. körül jelent meg James Malcolm Rymer gótikus regénye, a *Varney, a vámpír, avagy a vértivornya*, amely nagy hatással volt a későbbi Bram Stoker regényekre. 1888-ban aztán Emily Gerard megírta a *Land Beyond the Forest* c. művét, mely Bram Stoker 1897-ben megjelenő

²⁴ Hall, Derek: *The Legend and Romance of the Vampire*, London, 2010.

regényének alapjául szolgált. Utóbbi akkora siker lett, hogy a mai napig számtalan kiadása látott napvilágot.²⁵

Abraham Stoker, ír származású író egy regényével vált világhírűvé: hatévnyi kutatómunka gyümölcseként végül hatalmas sikerrel publikálta a *Drakula gróf válogatott rémtettei* c. gótikus, horror regényt, és ezzel végérvényesen beírta magát a történelembe. A mű számos egyéb művészeti ágra hatással volt, később pl. a filmes ábrázolás mellett képregény, sőt balett-feldolgozás is készült belőle. Valójában ez egy levélregény, azaz naplóbejegyzéseken keresztül tárja elénk a történetet, amely kellőképpen izgalmas, romantikus, és egyben vérfagyasztó is. Adott egy ügyvéd fiú, aki Erdélybe utazik bizonyos Drakula grófhhoz, aki egy ódon, ködös kastélyban él. A helyszín már adott egy jó horror regényhez. Drakula grófról kiderül, hogy vámpír, aki emberek vérért szívja, és így táplálkozik. Persze a vámpírlétnek is megvan a miértje. Szerelme öngyilkos lett, amit nem tudott feldolgozni, így megtagadta Istenét, aki büntetésből élőhalottá változtatta őt. Innen már adott a szerelmi szál, az elkárhozott, gonosszá lett lélek, mindez megspékelve egy kis történelmi háttérrel, hogy még valóságosabb legyen a történet. Persze ez az úgymond történelmi háttér kimerül a ködös erdélyi kastélyban és abban, hogy Drakula valaha egy uralkodó volt. Ezen információkat leszámítva semmi, de semmi köze nincsen a regénynek a valósághoz. Fikció, mese, amit feltehetően Vlad Țepeș ihletett, de semmi más köze nincs Bram Stoker Drakulájához. Ennek ellenére az emberek előszeretettel hitték el, hogy valóban élt egyszer egy vámpír az erdélyi havasok között. 1913-ban jött a folytatás, a *Drakula vendége*, hasonlóan sikeres lett, mint az első rész.²⁶

Bram Stoker regényével aztán mondhatni lavina indult meg már, ami a vámpírtörténeteket illeti. Az eddiginél is több vámpírhistória látott napvilágot. Az egyik leghíresebb és legsikeresebb író a műfajban: Anna Rice. Ő alkotta meg Lestatot, a 18. századi nemest, aki nem utolsósorban vámpír. Lestat személye számtalan későbbi regényben, filmben és sorozatban is visszaköszön. Anna Rice 10 kötetben írta le Lestat történetét, ezek 1976. és 2003. között

²⁵ Pivárcsi István: Nagy vámpírkönyv, Budapest, 2003.

íródtak. Az első kötet vált a leghíresebbé, ennek címe: Interjú a vámpírral. 1994-ben Brad Pitt és Tom Cruise főszereplésével nagysikerű film készült belőle, melyet a mai napig játszanak a televíziós csatornák. Anna Rice vámpíralakjai sorsdöntőnek bizonyultak. Ezek a vámpírok testesítik meg ugyanis az „igazi” vámpírokat, akik koporsóban alszanak, vérrel táplálkoznak (emberi és állati vérrel egyaránt), halhatatlanok és ennek következtében nem fog rajtuk az idő, tudnak repülni, gondolatolvasók, nagyon erősek, érzékeik élesek, kifinomultak, külsejük vonzó, már-már erotikus.²⁷

Számomra hatalmas meglepetést okozott, amikor egy könyvesboltba besétálva, a gyerekkönyvek részlegnél ráleltem a *Vámpírok, avagy a bukottak sötét története* c. könyvre. Ez lényegében egy „tudományos” könyv, amely azt mutatja be, hogy kik is a vámpírok, mikre képesek, hogyan védekezhetünk ellenük stb. Eszerint a vámpírok nem mások, mint bukott angyalok, akik élőholt létre vannak kárhoztatva az idők végezetéig. A mű lényegében küllemét tekintve szép, szemrevaló. Ezüstösen csillogó borító, keményfedeles borítás. Természetesen jó nagy, és jó vastag, ami szintén csábító lehet. Belelapozva, mindenféle „kiugró”, 3 dimenziós figurával találtam szembe magam, ami bizonyára nagyon izgalmas lehet egy kisgyerek számára. Bármely nagy könyváruház weboldalán megtalálható, és még ott is az áll, hogy 9-12 éveseknek ajánlott.²⁸

Ha ma körülnézünk a filmpalettán, sorozatok között, ugyanezekkel a vámpíralakokkal találkozunk. A tinédzserek és fiatal felnőttek körében imádott Stephanie Meyer által írt *Alkonyat*, *Újhold*, és *Hajnalhasadás* vámpírcsokor pontosan ilyen vámpírokat jelenít meg. Mondanom sem kell, hogy a könyvesboltok polcai roskadoznak ezektől a könyvektől, a mozikban premier előtt teltházzal vetítik a filmadaptációkat, és ezzel még nincs vége. Játékok, babák, pólók, bögrék... a repertoár kimeríthetetlen. Mindenhonnan a modern kor, fiatal vámpírsjai néznek ránk.

²⁷ Hall, Derek: *The Legend and Romance of the Vampire*, London, 2010.

²⁸ <http://www.alexandra.hu/scripts/cgi/webshop.cgi/GetBook?SessionID=1A032A278C2916E61CBE53F0DDACFB856991B4BB7B91CA33EFBOPCXJRLJJDIHVSACPCINRECOKHIQLDFRI34E714CE237E5150BA0BE0DD1672&TabSheet=book&Page=1&SrcWord=v%E1mp%EDrok&SrcField=sf&SrcCategory=&CategoryID=AOCB&BookID=707970&GotoBook=True&Price=&CBStock=Checked&CBDiscount=&LastDays=20&navsource=kereses> 2012.03.20.

Hasonlóan híres vámpírkötet Darran Shan író szerző által írt sorozat, melynek első kötete *A rémségek cirkusza*, melyből nem is olyan régen, 2009-ben mozifilm készült. Ezek a vámpírok nem azonosak Anna Rice alakjaival. Nem vérszívó lények, jóindulatúak, jól neveltek, ám nem halhatatlanok. Vért ugyan isznak, de nem harapják meg az áldozatukat, hanem szöveget ütnek a vénájukba. A rémségek cirkusza nem felnőtteknek készült, sőt nem is tinédzsereknek, hanem kifejezetten az általános iskolás közönségnek. A film nem félelmetes, mint inkább látványos. A vámpírok szerethetőek, esendők, a képi világ szép, színes, inkább mesésnek, varázslatosnak mondanám, mint ijesztőnek.

Látható tehát, hogy a vámpírok – és legfőképpen maga Drakula gróf – rengetegszer láthatóak a filmvásznon, a televízióban. Elsőként a *Nosferatu*, ami 1922-ben robbant be a filmszínházakban, ekkor még némafilm formájában. Orlok gróf igen ijesztő vámpíralak volt: görnyedt háttal, koboldszerű fülekkel, hosszú ujjakkal, rajtuk hosszú karmokkal. Ez a vámpíralak klasszikussá vált a filmtörténelemben. Nem véletlen, hogy megihlette Stephen King amerikai író, így készült el 1979-ben a *Borzalmak városa*, amely az amerikai vámpírokról szól. Ők szintén elég ijesztő, démoni lények, akik éjszaka támadnak gyanútlan áldozataikra. Újdonság volt, hogy csak akkor léphettek be egy házba, vagy helyiségbe, ha behívták őket.²⁹

Tovább haladva, 1931. fontos dátum a vámpírmitológiát tekintve, hiszen ekkor kapta meg Drakula gróf szerepét az erdélyi származású Lugosi Béla, aki bár fiatalabb, mint a Stoker regények Drakula grófja, mégis nagyon jól hozta a vérszívó gróf szerepét. Az Amerikába emigrált színész élete szerepének mondhatta ezt, hiszen valójában sosem tudott kitörni Drakula gróf karakteréből, későbbi színészi próbálkozásai kudarcba fulladtak. A világ a mai napig Drakulaként emlegeti. Nem véletlen tehát, hogy az amerikai közönség sokáig vele azonosította Drakula grófot, más ábrázolást egy ideig el sem tudtak képzelni mint, amit Lugosi Béla megformált. Fontos megemlíteni még, hogy a korábbi Drakula filmekhez képest, nagy hangsúlyt kapott, és ezáltal a világ is megismerte végre a vadregényes Erdélyt, Drakula hazáját. Korábban Bram Stoker az események velejét Angliába helyezte, Erdély nem kapott túl nagy hangsúlyt,

²⁹ Hall, Derek: *The Legend and Romance of the Vampire*, London, 2010.

pedig a világ szinte semmit nem tudott a rejtélyes országról. 1940. után aztán sorra készültek a vámpírokkal, vagy hasonló lényekkel ellátott filmek, többek között 1948-ban az *Abbott and Costello Meet Frankenstein*. Lugosi „Drakula kultuszát” mi sem bizonyítja jobban, mint hogy ebben a filmben is Lugosi Béla alakította a vérszívó grófot.

Talán a leghíresebb vámpír film mégis a Coppola által rendezett, 1992-ben a mozikba kerülő *Drakula*, mely Bram Stoker regényét vette ugyan alapul, ám sok esetben mégis eltér tőle, főleg a szerelmi szálát tekintve. Drakula grófot Gary Oldman játszotta, méghozzá zseniálisan. Az elmaszkírozott, idős gróf a legelszántabb horrorfilm nézőket is próbára tette. A filmben olyan nagy nevek szerepeltek még, mint Winona Ryder és Keanu Reeves.

El is érkeztek egy vízváltató ponthoz már, ami a vámpíros filmeket illeti. Sorra készültek a horror filmek, majd ezek megspékelve sci-fi vonásokkal, később romantikus, dramatikus vonásokkal, ezek után nem hiányozhatott a repertoárból a vígjáték, ill a western sem. Utóbbira egyetlen példát tudok, ami nem más, mint *A víz nem válik vérré*. Roman Polanski, híres filmrendező viszont úgy gondolta a 60-es évek közepén, hogy egy kicsit komikusabb szemszögből mutassa be a vámpírokat, ennek következtében elkészítette a *Vámpírok bálja* c. filmet. Ezen felbuzdulva 1974-ben elkészült az *Old Dracula*, mely egy szerelmi bánattól szenvedő vámpírról szólt, s témáját tekintve is kissé rendhagyó és komolytalan. Talán a legismertebb vámpír karikatúra mégis a *Drakula halott és élvezi* c. nagysikerű komédia, melyben Leslie Nielsen formálta meg Drakulát, nem kis sikert aratva ezzel, hiszen a film mai napig közkedvelt, főleg a fiatalok körében, így rendszeresen vetítik a televízióban.³⁰

A vámpírok elpusztítására vállalkozott *Buffy* 1992-ben a *Buffy, a vámpírok réme*, egy az egyben a vámpírokat, mint első számú közellenségeket mutatja be, s a film nem szól másról, mint az ő elpusztításukról. Az elszánt hajtóvadászatot egy középiskolás lány indítja. Később ugyanezzel a címmel sorozat indult a televízióban, melyet meglepően sokáig sugároztak a csatornák a nagy népszerűségnek köszönhetően. A siker egy újabb sorozatot vont maga után, melynek címe *Angel* volt. A *Buffy* filmes változata akkora sikert aratott, hogy

³⁰ Hall, Derek: *The Legend and Romance of the Vampire*, London, 2010.

számos ezzel kapcsolatos terméket dobtak a piacra: képregényeket, különböző könyveket, játékfigurákat stb.

Nemcsak a filmeket érdemes megemlítenünk, hiszen számos sorozat is készült ebben a témában, lásd. Buffy, a vámpírok réme, melyet az előbb taglaltam. Itt van mindjárt az első nagysikerű vígjátéksorozat, ami az 1960-as években tarolt a televízióban, *The Munsters* címmel. A nagypapa – Sam Drakula - gótikus figurája itt a fontos, aki szakasztott Drakula hátrafésült hajával, fekete szmokingjával, lebbenő köpenyével. Persze stílusosan koporsóban alszik, és néha denevérré változik. A sorozatból nem egy film is készült, melyek nagy sikert arattak, ekkor jelentek meg sorra a Munster játékok: babák, társasjátékok, képregények stb.

Egy nagy ugrással máris napjaink sorozatainál vagyunk, amikor is be kell mutatnom *Vámpírunk a gyerekcsősz* c. tévésorozatot, amely kifejezetten alsó tagozatosokat céloz meg. Ezt mi sem bizonyítja jobban, minthogy egy híres gyerekcsatornán sugározzák. A sorozat igen friss, 2010-ben bukkant elő, és azóta is fut a televízióban, a gyerekek nagy öröme. Magam is onnan tudok róla, hogy a 10 hetes gyakorlatomon mesélték a gyerekek, hogy ez a kedvenc sorozatuk. Tudni kell, hogy 2. osztályban vagyok, és azt gondolom, hogy ez sok mindent elárul magáról a sorozatról. A története teljesen egyszerű, könnyen követhető eseményekből áll össze. A dadus egy vámpír, ebből pedig számtalan kaland és izgalom kerekedik, ami teljes egészében leköti a természetfelettire éhes gyerekeket.

Drakula gróf, a mesehős

Ha már tévéfilmsorozatok, akkor nem maradhatnak ki a felsorolásból a mesék sem. Az első mesés ábrázolás 1988-ban született, ez volt a Count Duckula. A történet főszereplője egy vámpírkacsa volt, aki természetesen Erdélyben, egy ódon várban élte mindennapjait. Ez a mese ugyan Drakula grófot veszi alapul, de aranyos, kedves és teljes mértékben gyerekeknek íródott. Hasonló gyerekeknek szóló Drakula sorozat volt még a Little Dracula, amely csak Amerikában volt

látható a tévéképernyőkön, de ott hatalmas sikert aratott. Ma már az interneten néhány kattintás után egyszerűen elérhető, de csak eredeti nyelven.

1994-ben egy újabb rajzfilmsorozatot készítettek *Monster Force* címmel, amely a jövőben játszódott. Ennek következtében az anime vagy más néven manga készítő japán filmek is kedvet kaptak, és elkészítették a *Hellsing* c. japán rajzfilmsorozatot, amely hazánkban nagy sikert aratott, leginkább a kamasz fiúk körében, mivel igencsak vérengzős, brutális sorozat. Hiába rajzfilm, közel sem a gyerekeknek szánták, ahogyan a legtöbb anime rajzfilmet sem.³¹

Az egyik legkedveltebb sorozat a mai napig a Scooby Doo. Gyerekkoromban is így volt ez, s máig sem vesztt népszerűségéből. A kisiskolások még mindig tátott szájjal nézik, nem hiába készülnek újabb és újabb részek belőle. Sikerének titkát nem nehéz megfejteni. Adott egy nyomozó csapat, ami már önmagában izgalmas. Minden szereplő erős, egyedi karakter, mégis az életben is megtalálható, általános személyiségjegyekből építkeznek, ami miatt mindenki – legyen az gyerek vagy felnőtt - egytől-egyik tud azonosulni valamelyikükkel. Nem utolsósorban ott van még a beszélő kutya is, akiről talán minden gyerek álmodik, aki ugyan rendelkezik egy apró hibával: elképesztő gyáva, a gazdájával együtt. Tehát a szereplők valóságosak, hiszen esendők, mégis példaképek, mivel bátran szállnak szembe minden veszéllyel. A történet sava-borsa pedig a misztikum, ami egyben sikerének titka is. Minden részben felbukkan ugyanis egy természetfeletti, és leginkább megátalkodottan gonosz lény, akit el kell kapni. A gyerekek persze szájtátva izgulnak a képernyő előtt,

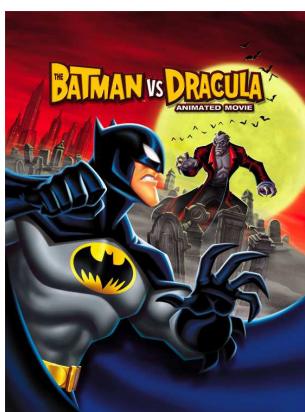
³¹ <http://www.origo.hu/teve/20080826-vampiros-sorozatok-drakula-holdfeny-buffy-a-vampirok-reme-angel.html>

³² Count Duckula kép: <http://thweatted.deviantart.com/art/COUNT-Duckula-3360983> 2012. 03.12.

³³ Little Dracula kép: http://www.tvacres.com/horror_vampires_little.htm 2012.03.12.

³⁴ Hellsing kép: http://www.shiroitsubasa.com/shiroitsubasa/hellsing_review.htm 2012. 03.12

rengeteg kérdést megfogalmazva magukban az aktuálisan ijesztgető lénnel kapcsolatban. Kicsit borzongató, néhol félelmetes, mégis mesés, és ettől teljes egészében a gyerekeknek szól. A csattanó persze mindig ugyanaz, mégsem unalmas: a természetfeletti gonosz lények valójában álruhába bújt emberek. Egy ízben kalandoznak el a gyerekek a mesevilágban, és erősítik meg őket abban, hogy ilyen lények nem léteznek, csupán a mesékben. Az ok, amiért ilyen hosszan kitértem erre a mesére, nem más, mint hogy telis-tele van negatív, kitalált lényekkel. Persze ebből a repertoárból nem hiányozhatnak a vámpírok sem, így történt ugyanis, hogy készült egy rész ebben a témában is, melynek címe: *Scooby Doo és a vámpír legendája*. Mondanom sem kell, hogy erre magamtól nem jöttem volna rá, szintén a gyakorlatomon értesültem róla, hogy van ilyen, amikor is egy szabadfoglalkozás alkalmával közkívánatra a tanító ezt tette be a videó lejátszóba. A gyerekek szinte mindegyike látta már, mégis a tévé elé gyűltek, és hatalmas szemekkel, mosolyogva nézték végig.

³⁵ Hasonlóan nagy sikerű képregény- és rajzfilmsorozat még a Batman. Mindenféle formában jelen van napjainkban. Filmes adaptációk készültek belőle, játékok, pólók, ajándéktárgyak, egy szóval minden, amit csak el tudunk képzelni. Természetesen nem véletlen, hogy megemlítem, hiszen ha jobban megnézzük, Batman nem más, mint egy denevérember. Jól lehet, nem vámpír, így nem vérrel táplálkozik, és a gonosz ellen harcol, ám a denevér maga, mint szimbólum végig jelen van. Nem is ez a fontos jelen esetben, hanem az, hogy készült egy olyan képregény rész, melynek az a címe, hogy *The Batman vs. Dracula*, és amely rajzfilm formájában is napvilágot látott néhány évvel ezelőtt. Noha feltehetően a növekvő vámpírigény kielégítése végett készült, a gyerekek természetesen imádják.

Itt a címből is kiderül, hogy Drakula a gonosz, az ellenség, akivel le kell számolni. Az ábrázolás meglehetősen csúnya, mondhatni ijesztő, bár az edzett gyerek léleknek lehet, hogy már meg sem kottyan. Drakula bizonyos jelenetekben – ahogy az a plakáton is látszik – egyáltalán nem emberi, inkább egyfajta

³⁵ Batman vs. Dracula kép: <http://peter1989.wordpress.com/2011/02/24/batman-vs-dracula-2005/> 2010.03.16.

szörnyszülöttként jelenik meg, első látásra talán csak a vörös köpeny árulja el kilétét, semmi más.

Drakula és a játékok birodalma

Nem kérdés, hogy Vlad Țepeș legendája megihlette a film- és sorozatkészítőket, a költőket, írókat, festőket, és még sorolhatnám. Nem csoda hát, hogy a játékgyártók érdeklődését is felkeltette a titokzatos Drakula gróf. Számomra egész elképesztő volt, mikor szembesültem vele, hogy mennyi féle, fajta játék készült Drakula gróf főszereplésével, vagy a vámpírok bevonásával. A 10 hetes gyakorlatomon megragadtam az alkalmat, amikor is az osztály fiú tagjaival kirándultam, és megkérdeztem őket, hogy milyen gyakran „találkoznak” vámpírokkal. Nem hittem a fülemnek, egymás szavába vágva sorolták a különböző – számomra teljesen ismeretlen – számítógépes játékok neveit. Az érdekes a dologban, hogy 2. osztályosokról beszélünk, így hát nem volt alaptalan a gyanúm, miszerint elég korán megismerkednek a gyerekek a félelmetes, természetfeletti erővel megáldott lényekkel, jelen esetben a vámpírokkal, ugyebár. Így hát minden játék nevet pontosan lejegyeztem, majd mindnek egyesével utánanéztem. Sőt, volt olyan játék, amit ki is próbáltam, részint minden olyat, amely ingyenesen elérhető volt számomra. Akadtak olyan játékok, melyek egyenesen tetszettek, ötletesnek találtam őket és teljesen megfelelőnek egy alsó tagozatos gyerek számára. Ám sajnálatos módon az ellenkezőjével is találkoztam. Néhány alkalommal vérengzős, egymást gyilkolós, vámpíros játékok tömkelegével találtam szembe magam, és bevallom, akadt közöttünk nem egy olyan, amitől én, felnőtt fejjel is megijedtem. A szomorú ebben, hogy ezek a játékok is könnyedén, mondhatni egy kattintással elérhetőek az interneten bárki számára. A legtöbb ilyen játéknál még csak figyelmeztetés sincsen, bármikor, bárki játszhat vele, akár egy 8-10 éves gyerek is. Persze itt a szülőknek van hatalmas szerepe, hiszen ha ellenőrzik, felügyelik, hogy gyermekük mit tölt le, vagy mivel játszik, akkor remélhetőleg ezek a játékok még véletlenül sem kerülnek gyermekük számítógépeire. Ám sajnos akad olyan szülő, aki nem figyel erre, vagy azért nem nincs rá ideje, vagy egyszerűen el sem tudja képzelni, hogy

miket lehet találni az interneten. Nem is csak az a baj, hogy miket, hanem az is, hogy milyen könnyedén.

Visszatérve a beszélgetésemre a 2.-os fiúkkal, megtudtam, hogy vannak olyan játékok, melyek egy az egyben Drakula grófot állítják a játék középpontjába, és vannak olyanok, melyekben csak épphogy feltűnnek a vámpírok, amolyan mellékszereplőként. Utóbbira nagyon jó példa – mint megtudtam - a *Heroes* nevű számítógépes játék, amiben a vámpírok, mint ellenfelek jelennek meg, akiket le kell győzni. Ez esetben a játékos nem velük játszik, hanem egy bizonyos szinten jelennek meg, és le kell őket győzni, ami finoman szólva azt jelenti, hogy meg kell ölni az összeset. Azt is megtudtam, hogy nagyon kemény ellenfelek, denevérré tudnak átváltozni, és több életük is van. A kisfiú, aki maga is játszik ezzel a játékkal elmesélte, hogy bár nehezen legyőzhető ellenfelek, mégsem ők a legfélelmetesebbek. Ő a zombikat tartja annak, és tőlük tart a játékban a legjobban. Engem ez az információ kissé sokkolt. Valahogy durva egy 8-9 éves kisfiú szájából azt a szót hallani, hogy zombi. Visszatérve a vámpírokra, a következő játék, melyben ellenfélként jelenik meg egy vámpír, a Batman. Itt is különböző pályák, azaz szintek vannak. Az egyik pályán egy vámpír az ellenfél, akit meg kell ölni. Ezt a játékot tudtommal nem lehet interneten játszani, meg kell vásárolni.

Visszatérve a vámpírokat bemutató játékokra, a másik kategória, amikor a karakter, akivel a játékos játszik nem más, mint egy vámpír. Szintén a gyerekektől tudok egy rengeteg játékot felsoroltató internetes oldalról, melyet a www.friv.com címen lehet elérni. Apró képek tömkelege ugrik ekkor elénk, szinte képtelenség választani, ilyenkor az értelmes gyerek mit csinál? Elindul sorba, ugyebár. Ekkor nem is kell sok neki, hogy mindjárt az első sor elején rábukkanjon egy játékra, melyet *Vampire Skills* néven mi is bármikor könnyedén kipróbálhatunk. Ebben a játékban a kulcsfigura Vlad Țepeș, aki egy vámpír akadémiát üzemeltet a tanulni vágyó vámpíroknak. A karakter, akivel mi játszunk egy szimpla, névtelen vámpír, akit Vlad Țepeș, a vámpír mester instruál. A játék nagyon egyszerű, mégis kihívás, mivel időre megy. A játék egyáltalán nem véres, sőt mi több, néhol egész komikus és kedves. Ha már vámpíros játék, akkor mindenképpen ez elé ültetném le a saját gyerekemet.

36

A fent látható képet print screen módszerrel készítettem, ez maga a játék, nem egy kép. Fogalmazhatunk úgy, hogy a számítógép lefotózta a játék egy jelenetét, a képen ez látható.

Vlad Tepes karaktere érdekesen van ábrázolva, bár a fent látható képen pont nem látszik. Őt nem tudtam megjeleníteni, mivel ő néha felbukkan, majd eltűnik, így őt „lefotózni” számomra lehetetlennek bizonyult. Tehát maga a figura ábrázolása elég egyedi tekintve, hogy egy jól fésült, kerek szemüvegkerettel rendelkező vámpírt mutat meg nekünk. Persze a fekete-vörös köpeny nem hiányozhat, az összkép mégis inkább tanító bácsis, mint Drakulás. Persze engem egyáltalán nem zavart, hogy nem egy véres, ijesztő alak ugrál elő néha, hanem egy sokkal emberibb és kedvesebb figura. Az ő szerepe annyi, hogy ha valamit jól csinálunk, akkor bólogat, ha elrontunk valamit, akkor a fejét csóválja és dühösen kiabál valamit. Maga a játék sem bonyolult, minden előre megüzen nekünk Vlad Tepes, a mi feladatunk már csak az marad, hogy kattintgassunk. A vámpírunk át tud változni denevérré, ezáltal természetesen repülni is tud. Képes a hipnózisra, ill. láthatatlanná válni, de csak egy rövid időre. Könnyedén elcsábítja az útját álló nőket, akik ennek hatására minden ajtót és ablakot készségesen kinyitnak neki. A cél minden esetben egy fiatal, gyönyörű hölgy vérének kiszívása, amit a játék szerencsére nem mutat. Úgy néz ki a jelenet, mintha megpusztilná a hölgyet, de

³⁶ <http://www.friv.com/> 2012.03.16.

semmit nem látunk, vér sem folyik.³⁷ Összességében tehát egész kedves és könnyen végigvihető játék, amit nem tiltanék a gyerekeknek, ennyi azt gondolom, hogy bőven belefér. Inkább ezzel játszanak, mint a korábban már említett vérengzős *Heroes* játékkal.

Hasonló játék még a *The Vampire's crypt*, ahol különböző pályák vannak. Kicsit buta játék, nem túl szórakoztató, de legalább nem félelmetes vagy vérengzős. Még egyszerűbb és az egészen kicsiknek is ajánlható játék a *Pac Adventure: Dracula's castle*. Ez teljes egészében a régi Pacman játékon alapul, annyi köze van a vámpírokhoz, hogy denevérek előtt kell menekülni, nehogy

megegyenek.³⁸

³⁹Találtam még néhány számítógépes játékot, amikről azonban nem tudtam meg sokan, mivel megvásárolható játékokról van szó, csupán azért térek ki rájuk, hogy lássuk, milyen színes paletta. Az egyik ilyen játék a *The Dracula files*, ami képi világát tekintve egy nagyon szépen kidolgozott számítógépes játék. Sem a karakterek, sem a hang-, ill. képi hatások nem félelmetesek, így gyerekeknek is ajánlható.

A másik hasonló, ám már sokkal félelmetesebb és komolyabb játék a *Dracula love kills*. Már a nevében is benne van, hogy nem egy kellemes, család játékról van szó. A képi világa kissé hátborzongató, és számtalan félelmetes lény is megjelenik benne, pl. egy háromfejű kutya, a sátán kutyája. Vlad Țepeș is szerves része a játéknak, hiszen az ő karakterével kell végigvinni a szinteket. Ezt a játékot már inkább az idősebb korosztálynak szánták, kis gyerekeknek semmiképp sem ajánlott szerintem, bár ugyanilyen – ha nem durvább – jellegű játék a *Heroes* is, amit már korábban említettem. Ennek ellenére a 2.-os gyerekek némelyike kedvenc játékaként jelölte meg, így nem lennék meglepődve, ha néhány alsó tagozatos gyerek polcán megtalálható lenne ez a játék is.

³⁷ <http://www.friv.com/> 2012.03.16.

³⁸ <http://en.yupis.org/dracula-games/> 2012.03.16.

³⁹ <http://www.gameguru.in/pc/2009/16/egames-unveils-the-dracula-files-next-week/> 2012.03.17.

ÖSSZEGZÉS

Láthatjuk tehát, hogy a vámpírláz nagy erővel tombol a világ minden pontján, ezzel együtt hazánkban is. A választék színes és gazdag, akár az irodalmat, akár a televíziót nézzük. Az, miszerint vámpírhisztéria csak a tinédzserek köreiben tombol, úgy érzem, tévhit, amit remélem sikerült eloszlatnom. Ugyanakkora mértékben vannak megcélozva a fiatal felnőttek, mint a kisiskolások. Ez pedig mind a pedagógusoknak, mind pedig a szülőknek okot ad arra, hogy felvilágosítást adjanak gyerekeiknek, ill., hogy szelektáljanak a kínálatból.

Szembetűnően sok ebben a témában az igencsak agresszív, életkornak nem megfelelő játék és film. Ezekről tudnunk kell, és ha úgy alakul, igen is tiltani kell, hiszen nem normális, ha egy 7-8 éves kisgyerek egy vérengzős, zombis, vámpíros játékkal tölti el a szabadidejét, ahelyett, hogy a szabadban lenne, vagy valami értelmes elfoglaltságot találna magának. Persze ebben a döntésben nem lehet egyedül, ezért kell a szülőknek körütekintőnek lenniük, és nekünk tanítóknak is, hiszen előfordulhat, hogy a mi osztályunkban találkozunk egy-egy ilyen könyvvel vagy játékkal. Ha számítógépes játékról van szó, mindenképpen beszélni kell a szülővel, hogy tud-e róla, és ha tud, látta-e már, hogy milyen jellegű ez a játék. Nem gondolom, hogy ha egy szülőt leülteti a gyermeke egy vérengzős, ijesztő játék el, akkor az szó nélkül bólogat és mosolyog, ám ha mégis, akkor a mi feladatunk, hogy elmondjuk, miért is ártalmasak az ilyen játékok. Sok esetben a szülők nem is látják, hogy mivel játszanak a gyerekek, például, ha külön szobájuk van, ahol saját számítógép áll a rendelkezésükre. Ekkor ugyanis a zárt ajtók mögött isten tudja, milyen játékokkal játszanak. Ezt mindenképpen feladata a szülőnek ellenőrizni, erre pedig van, hogy a tanítónak kell felhívni a figyelmet. Ha úgy veszi észre a tanító, hogy az osztályában többeket is érdekel ez a téma, tehát játszanak ilyen jellegű játékokkal, beszélnek esetleg a vámpírokról, akkor igen is egy tanóra keretein belül el lehet erről beszélgetni. Például, hogy ki volt Vlad Ţepeş, mit tudunk róla, miért feltételezik, hogy ő egy vámpír volt stb. Igenis válaszolni kell a gyerekek kérdéseire. 3. osztályban már történelmi témájú szövegeket dolgoznak fel a gyerekek, legtöbbször Mátyás király meséivel kezdik mindezt. Mátyás kapcsán szabad az út, meg is lehet említeni Vlad Ţepeşet, hiszen

még kapcsolatban is álltak egymással, tökéletes alkalom kitérni itt az erdélyi grófra, és tapasztalatból állíthatom, hogy a gyerekeket nagyon érdekli ez a téma. Korábban már említettem egy kisfiút, aki Vlad Țepes füzetet nyitott, és mindeninformációk gyűjtött róla. Kiderült, hogy ez a kisfiú egy gyerekkönyvben olvasott róla először. Meg is találtam ezt a könyvet, a *100 állomás-100 kaland* sorozat egyik kötete ez, melynek címe: *Erdély története*. A 32-33. oldalon Vlad Țepesről olvashatnak a gyerekek. Megemlíti Drakulát, és még azt is, hogy karóba húzatta az embereket és innen erednek a vámpírtörténetek. Tehát még a véres részleteket is röviden ugyan, de taglalja.⁴⁰ Ez a könyv a Szabó Ervin Könyvtárban is a gyereksarokban van, egyértelmű, hiszen valóban gyerekkönyv. Nem csoda tehát, hogy a gyerekek megtalálják, olvasgatják, és számtalan kérdésük támad.

Még jobb példa egy, a televízióban rengetegszer sugározott csokoládé reklám. Ebben egy vámpír, fekete köpenyben felugrik egy ház erkélyére, ahol egy gyönyörű fiatal lány áll, a szája csokis. A vámpír egy hirtelen mozdulattal mögé kerül, és lenyalja a szájáról a csokoládét. Egyértelmű, hogy ez sem véletlen, hiszen logikusan átgondolva: mi köze van a vámpíroknak a csokoládéhoz? Az összekötő kapocs nem más, mint a gyerek. Így hát akkor is vámpírokról kapnak üzeneteket, amikor nem is szándékoltan keresik azokat.

⁴⁰ Erdély története, In: 100 állomás – 100 kaland, Lilliput Kiadó, Budapest, 2009. 32-33. oldal

Irodalomjegyzék

- Asztalos Miklós (2001): *A történelmi Erdély*, Budapest
- Grandpierre K. Endre (1995): *Rejtélyek könyve*: 106-107.o./140-141.o., Officina Nova-Magyar Könyvklub, Budapest
- Balogh F. András: Drakula a keleti kegyetlenség jelképe. *Rubicon*. XXI. évfolyam. 2010. 10. szám. 57-63. oldal
- Richard Cavendish (1995): *Démonok, kísértetek, szellemek*, Magyar Könyvklub, Budapest
- Domina István (2009): Erdély története, In: Szerző nélkül: *100 állomás – 100 kaland*, Lilliput Kiadó, Budapest, 32-33. oldal
- Derek Hall (2010): *The Legend and Romance of the Vampire*, Ventus Libro Kiadó, London
- Bán Péter (1989): *Magyar Történelmi Fogalomtár L-ZS, II. kötet*, Gondolat Könyvkiadó, Budapest
- Eric Maple (1993): *A természetfeletti világ*, Alexandra Kiadó, Budapest
- Pivárcsi István (2003): *Drakula gróf és társai*, Fapadoskönyv Kiadó, Budapest
- Pivárcsi István (2003): *Nagy vámpírkönyv*, Új Palatinus Könyvesház Kft., Budapest
- Szabó Péter (1997): *Az erdélyi fejedelemség*, In: Tudomány – Egyetem, Vince Kiadó Kft., Budapest
- W. Salgó Ágnes (2002): *Drakula vajda tetteinek krónikája egy ősnymtatvány lapjain*, Budapest (Magyar Elektronikus Könyvtár: <http://mek.oszk.hu/02400/02470/html/pages/tan.htm>)